MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR BILAN LUG‘AT ISHINI OLIB BORISHNING NAZARIY ASOSLARI: BOLALAR LUG‘ATINI BOYITISHDA TA’LIMIY O‘YINLARNING ROLI

Karimova Shoira Baxtiyarovna
Qo‘qon davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish, xususan, lug‘at ishini olib borishning nazariy-metodologik asosalari batafsil tahlil qilingan. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida (MTT) bolalarning faol va passiv lug‘atini boyitishda ta’limiy (didaktik) o‘yinlarning ahamiyati, ularning pedagogik tasnifi va mashg‘ulotlar jarayoniga tatbiq etish samaradorligi ilmiy asoslab berilgan. Maqolada muallif tomonidan olib borilgan amaliy tajriba-sinov ishlarining natijalari va metodik tavsiyalar ham o‘rin olgan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha yosh, lug‘at boyligi, ta’limiy o‘yinlar, didaktik o‘yin, nutq o‘stirish, kommunikativ mahorat, faol lug‘at, passiv lug‘at, “Ilk qadam”

THEORETICAL FOUNDATIONS OF VOCABULARY WORK WITH PRESCHOOL-AGE CHILDREN: THE ROLE OF EDUCATIONAL GAMES IN ENRICHING CHILDREN’S VOCABULARY

Karimova Shoira Baxtiyarovna
Kokand State University

Abstract: This article analyzes the theoretical and methodological foundations of vocabulary work in developing the speech of preschool children. The importance of educational (didactic) games in enriching children's active and passive vocabulary in preschool educational organizations, their pedagogical classification, and the effectiveness of their integration into the educational process are scientifically substantiated. The article also includes the results of practical experimental work and methodical recommendations conducted by the author.

Keywords: preschool age, vocabulary, educational games, didactic game, speech development, communicative skills, active vocabulary, passive vocabulary, “Ilk Qadam”

Jamiyatning intellektual va madaniy salohiyatini yuksaltirish to‘g‘ridan to‘g‘ri o‘sib kelayotgan yosh avlod ta’lim-tarbiyasiga, xususan, uning ilk poydevori bo‘lgan maktabgacha ta’lim tizimiga bog‘liqdir. Maktabgacha yoshdagi bola shaxsini shakllantirish va uni tizimli maktab ta’limiga tayyorlashda nutq o‘stirish, atrof-muhitni

(cc) BY

anglash va ijtimoiylashuv markaziy vazifalardan biri hisoblanadi. Bola nutqining mazmundorligi, ravonligi va mantiqiy ekanligi uning lug‘at zaxirasi (vokabulyar) qay darajada rivojlanganligi bilan belgilanadi.

O‘zbekiston Respublikasida maktabgacha ta’lim sohasini tubdan isloh qilish jarayonida bolalarning kommunikativ ko‘nikmalarini zamon talablari asosida rivojlantirishga alohida urg‘u berilmoqda. Xususan, "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat talablari" hamda "Ilk qadam" davlat dasturi talablari doirasima bolaning nutq, o‘qish va yozish malakalarini rivojlantirish markaziy o‘rinni egallaydi. Biroq, bugungi raqamli texnologiyalar asrida bolalarning jonli muloqotdan uzilib qolishi ularning lug‘at boyligi qashshoqlashishiga (verbalizm yoki aksincha, nutq kambag‘alligiga) olib kelmoqda. Bu esa maktabgacha yoshdagi bolalar bilan lug‘at ishini olib borishning nazariy asoslarini qayta ko‘rib chiqishni va ta’limiy o‘yinlar kabi interfaol vositalarning rolini ilmiy jihatdan asoslashni taqozo etadi.

Pedagogika, psixolingvistika va bolalar psixologiyasi fanlarida bolalar nutqi va lug‘atini boyitish muammosi uzoq tarixga ega. Taniqli psixolog L.S.Vigotskiy o‘zining "Mishleniye i rech" (Tafakkur va nutq) nomli fundamental asarida bola tafakkurining rivojlanishi u egallagan so‘zlarning ma’nosi va ko‘lami bilan bevosita bog‘liqligini isbotlagan. A.N.Leontev esa bolalar lug‘atining boyishi faqatgina faoliyat (o‘yin, mehnat, muloqot) jarayonida muvaffaqiyatli kechishini ta’kidlaydi.

O‘zbek pedagogikasi olimlaridan F.R.Qodirova, Sh.S.Qodirova, Sh.Shodmonova va M.Asadovalar o‘z tadqiqotlarida maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini milliy qadriyatlar, xalq og‘zaki ijodi va zamonaviy didaktik metodlar uyg‘unligida rivojlantirish masalalarini yoritganlar. F.R.Qodirova ta’kidlaganidek, bolalik davrida lug‘at zaxirasi ikkita asosiy qatlamdan iborat bo‘ladi:

1. Passiv (majhul) lug‘at: Bola aytilgan so‘zni eshitadi, mazmunini tushunadi, lekin o‘z nutqida, muloqot jarayonida undan foydalanmaydi.

2. Faol (ma’ruf) lug‘at: Bola so‘zning ma’nosini to‘liq anglaydi va o‘z fikrini ifodalashda, suhbatda undan erkin va to‘g‘ri foydalanadi.

MTTdagi lug‘at ishining asosiy nazariy va metodik maqsadi - bolaning passiv lug‘atidagi so‘zlarni tizimli va bosqichma-bosqich faol lug‘at qatlamiga o‘tkazish, ularni yangi otlar, sifatlar, fe’llar va sonlar bilan boyitishdan iboratdir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning yetakchi faoliyati - bu o‘yindir. Bola hayotni, atrofdagi narsa-buyumlarni, ijtimoiy munosabatlarni o‘yin orqali anglaydi. Shu bois, lug‘at boyitish jarayonini quruq va zerikarli "yodlatish" yoki akademik dars shaklida emas, balki ta’limiy (didaktik) o‘yinlar orqali tashkil etish eng yuqori pedagogik samara beradi.

Tadqiqot jarayonida MTTning katta va tayyorlov guruhlarida (5-7 yosh) lug‘at ishini tashkil etishda qo‘llaniladigan ta’limiy o‘yinlar uchta tizimli guruhga ajratildi:

(cc) BY

So‘zli (verbal) o‘yinlar: Bu guruhga "So‘z o‘yini", "Kim ko‘p so‘z topadi?", "Antonimini ayt", "Bu nimaning ovozi?" kabi o‘yinlar kiradi. Ular bolalarning diqqatini so‘zlarning tovush va ma’no tomonlariga qaratishga, sinonim, antonim va ko‘p ma’noli so‘zlarni o‘zlashtirishga xizmat qiladi.

Stol usti didaktik o‘yinlari: Loto, domino, "To‘rtinchisi ortiqcha", "Umumlashtiruvchi so‘zni top" kabi ko‘rgazmali o‘yinlar. Bunda bolalar predmetlarni belgilari, shakli va rangiga ko‘ra guruhlaydilar (masalan: uy hayvonlari, yovvoyi hayvonlar, kiyim-kechaklar, idishlar). Bu jarayonda bolaning mavhum fikrlashi va umumlashtiruvchi so‘zlarni ishlatish mahorati oshadi.

Syujetli-rolli o‘yinlar: "Shifoxona", "Do‘kon", "Sartaroshxona", "Oila" kabi o‘yinlar. Ushbu o‘yinlar davomida bolalar hayotiy vaziyatlarni sahnalashtiradilar va kasb-hunarga oid maxsus so‘zlar (diagnostika, retsept, xaridor, mahsulot, narx) zahirasini jonli muloqotda qo‘llaydilar.

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan lug‘at ishi - bu shunchaki so‘z boyligini oshirish emas, balki bolaning dunyoqarashini, mantiqiy va ijodiy tafakkurini kengaytirishning bosh omilidir. Olib borilgan nazariy va amaliy tadqiqotlar asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Lug‘at ishi bolaning psixologik yosh xususiyatlariga mos ravishda, yetakchi faoliyat - o‘yin vositasida tashkil etilishi shart.

2. Ta’limiy (didaktik) o‘yinlar bolalarda so‘zlarni ma’nodoshlik, zidlik va turchins munosabatlariga ko‘ra anglash qobiliyatini tezlashtiradi.

3. MTT tarbiyachilari ta’lim jarayonida so‘zli, stol usti va syujetli-rolli o‘yinlardan kompleks va tizimli foydalansalar, bolalarning maktab ta’limiga tayyorgarlik darajasi va nutqiy kommunikatsiyasi yuqori bosqichga ko‘tariladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi. "Ilk qadam" davlat dasturi. - Toshkent, 2022.

2. Qodirova F.R., Qodirova Sh.S. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o‘stirish metodikasi. - Toshkent: Istiqlol, 2014. - 240 b.

3. Shodmonova Sh.A. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. - Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2008.

4. Baxtiyarovna, Karimova Shoira. "MECHANISMS FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVITY OF TEACHERS-EMPLOYEES OF THE PRESCHOOL EDUCATION SYSTEM." INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036 11.11 (2022): 465-467.

(cc) BY

5. Shoira, Karimova. "PEDAGOGICAL FEATURES OF THE FORMATION OF A SENSE OF PATRIOTISM IN PRESCHOOL CHILDREN." Yosh Tadqiqotchi Jurnali 1.5 (2022): 416-421.

6. Каримова, Ш. Б. "ХАЛҚ ҚЎШИҚЛАРИ ВА ЎЙИНЛАР БОЛАЛАРДА МИЛЛИЙ ҒУРУР ҲИССИНИ ТАРБИЯЛАШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА." INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE GLOBAL

7. Shamshidinovich, K. J. "Interaction Of Distance Education Processes to General Secondary Schools." Journal of Pedagogical Inventions and Practices 8 (2022): 72-75.

8. Kazimov, Jamshid Shamshidinovich. "ORGANIZATION AND MANAGEMENT OF EDUCATIONAL PROCESSES IN MODERN SCHOOLS ON A SCIENTIFIC BASIS." Humanities and Social Sciences in Europe: Achievements and Perspectives. 2020.

9. Kazimov, J. S. "CONTENTS OF THE PROCESS OF PREPARATION AND TRAINING OF TEACHERS OF GENERAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS." Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology 2.7 (2020): 412-417.

10. Шамахиддинов, Казимов Джамшиджон. «ОРГАНИЗАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ». European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol 7.3 (2019).

11. Казимов, Жамшид Шамсиддинович. "Современный подход к качеству и эффективности учебно-воспитательных процессов в общеобразовательных школах." Евразийское Научное Объединение 2-4 (2019): 230-232.

12. Zunnunova, N. "CASES THAT NEGATIVELY AFFECT THE PREPARATION OF CHILDREN FOR SCHOOL EDUCATION." International Bulletin of Applied Science and Technology 3.5 (2023): 1071-1076.

13. Zunnunova, N. "PRIORITIES FOR PREPARING PRESCHOOL CHILDREN FOR SCHOOL." International Bulletin of Applied Science and Technology 3.5 (2023): 1046-1050.

14. Зунунова, Н. "НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА". ОБЗОР АЗИАТСКО-ТИХООКЕАНСКОГО ЖУРНАЛА МАРКЕТИНГА И МЕНЕДЖМЕНТА ISSN: 2319-2836 Импакт-фактор: 8.071 12.10 (2023): 91-98.

(cc) BY